

2 Beskrivning

2.1 Kortfattad historisk beskrivning

Långlöt kyrka är en medeltida kyrka som år 1795 ombyggdes under ledning av Henrik Wermelin och gavs en nyklassicistisk utformning. I sin medeltida utformning var kyrkan en klövsadelkyrka med väst- och östtorn. Stora delar av murverket från den äldre kyrkan ingår i den nyklassicistiska kyrka som möter oss idag.

2.2 Relations- och statusbeskrivningar

Kyrkobyggnad, installationer och viss inredning beskrivs i tabellform under flik 4 med följande rubriker:

2.2.1 Kyrkobyggnaden. Stomme, exteriör

2.2.2 Kyrkobyggnaden. Interiör. Varje rum beskrivs separat.

2.2.3 El-installationer, värmeinstallation

2.2.4 Kyrkobyggnaden, bemålad inredning

2.3 Tidigare utförda underhålls- och renoveringsarbeten

Nedanstående uppgifter utgör en sammanfattning av redovisad litteratur och genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkobyggnadens historia.

Källor

ATA Antikvarisk topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet.

KLM Kalmar läns museums arkiv.

Sv. kyrkor Sveriges kyrkor, Öland Långlöts kyrkor, Ragnhild Boström

År	Åtgärder	Källa
Tidigt 1100-tal	Kyrkan grundlades	Sv. kyrkor
1230-40-tal 1170-tal	Den första generationen av västtornet uppfördes, ett lågt torn	Sv. Kyrkor, ATA
Omkring 1200	Ett torn öster om kyrkans absid uppfördes, kyrkan blev härmed en s.k. klövsadelskyrka	ATA, Sv. Kyrkor
1230-40	Koret revs och långhuset byggdes samman med det östra tornet, ombyggnaden fick härmed samma bredd som långhuset. Långhuset byggdes till med en extra våning. Kyrkan försågs med högre och bredare fönster med vid innersmyg och fönster med glasmålningar. Korets ursprungliga fönster murades igen och ersattes med nya, lika kyrkans andra fönster. Den smala sydingången ersattes med en större portal inramad av röd kalksten och med en treklöver formad sten. Västra tornet höjdes och försågs med trekantsgavel. Ombyggnaden leddes av	Sv. Kyrkor, ATA

	Håkan Tanna "Gärdslösa-mästaren". Vid denna tid fick också västtornet sitt nuvarande utseende.	
1668	Läktare uppfördes i väster	Sv. Kyrkor, KLM
1673	Läktaren försågs med målningar av Jacob Bundie	KLM
1677	Kyrkan plundrades på lösa inventarier	Sv. Kyrkor
1730	En liten sakristia vid korets södra sida ersattes med en större.	Sv. Kyrkor
1751	Ny altarpupsats införskaffades och det östra korfönstret murades igen. Troligen tillkom då draperimålningen i koret som det finns rester kvar av.	Sv. Kyrkor
1763	Predikstolen gjord av Anders Dahlström d.y. införskaffades	Sv. Kyrkor ATA
1765	Införskaffades två nya klockor till kyrkan som gjorts av Magnus Bergstedt från Kalmar	Sv. Kyrkor KLM
1795-96	Kyrkan genomgick en omfattande renovering och ombyggnad under ledning av Henrik Wermelin från Kalmar. Långhuset vidgades genom att den norra muren revs och återuppfördes längre åt norr. Långhuset försågs interiört med ett flackt tunnvalv av trä. Kyrkans äldre fönsteröppningar murades igen och ersattes med större regelbundet placerade fönster. Vid denna ombyggnad fick kyrkan i huvuddrag sitt nuvarande utseende. Kyrkan försågs med ny bänkinredning.	ATA, Sv. Kyrkor
1846	Kyrkans medeltida västportal ersattes med en rektangulär ingång. Portalen försågs med överljusfönster.	KLM, Sv. Kyrkor
1854	Införskaffades dagens altarpupsats med centralparti av G S Lindblom.	KLM, Sv. Kyrkor
1855	Den södra sakristian revs och ersattes med den nuvarande på korets norra sida. I samband med detta byggdes en skenvägg för att dölja vinkeln mellan långhuset och koret, denna vägg togs bort vid 1969 års renovering.	ATA, Sv. Kyrkor
1861	Första orgeln införskaffades. Orgeln köptes i begagnat skick från Fliseryds församling. Orgeln var tillverkad 1830.	KLM
1873	Göts lillklockan om av J P Forsberg i Kalmar	Sv. Kyrkor
1892	Nuvarande sydportal anlades och Håkan Tannas syportal från 1200-talet sattes igen och ersattes med ett fönster. Läktaren förlängdes mot öst och antog sitt nuvarande omfång. Delar från 1668 och 1795 års läktare ingår i den nu befintliga läktaren. Kyrkan fick nya fönsterbågar och nya dörrar. Läktare i vapenhuset revs och ersattes med endast en trappa som leder upp till tornet.	ATA, Sv. Kyrkor
1896	Ny orgel beställdes och byggdes av E A Setterquist & Son i Örebro.	ATA
1934	Altartavlan restaurerades av Sven Wahlgren.	ATA
1937-38	Omfattande reparationer genomfördes under ledning av arkitekt Paul Boberg och konservator Sven Wahlgren. Kyrkans fasad kalkades och rappades och ommålning av kyrkans interiör genomfördes. Renoveringen innebar även att ny värmeledning installerades. Långhuset försågs med	ATA

	<p>nytt golv och nya bänkar, de gamla bänkdörrarna från 1795 behölls.</p> <p>I arbetsbeskrivningen inför reparationer av kyrkan, kan man läsa att nya fönsterbågar med blyspröjsar och antikglas sattes in i långhusets samtliga fönster frånsett österfönstren där mattslipade glas användes istället. Glasrutor i sydportalen byttes ut mot en träfyllning. Altartavlan konserverades av Sven Wahlgren.</p>	
1941	Storklockan och lillklockan göts om av M & E Olsson i Ystad	ATA
1968	Värmesystemet lades om. Skorstenen revs och uppfördes på nytt.	ATA
1969-70	<p>Kyrkan renoverades. Stadsarkitekt Nils Carlgrens utarbetade restaureringsförslag genomfördes och vidareutvecklades av arkitekt Gösta Gerdsjö med Sven Wahlgren som konservator och Ragnhild Boström som Riksantikvarieämbetets kontrollant. Arbetet utfördes av byggnadsfirman Bröderna Olsson, Färjestaden.</p> <p>Vid utgrävning av kyrkans golv upptäcktes en orörd grav söder om grundrester från det medeltida stenaltaret, graven från 1300-talet var troligen en prästgrav. En grav för drottning Kristinas sekreterare Peder Stark med hustru och barn återfanns också vid utgrävningarna.</p> <p>Ny orgel installerades, två stämmor från den gamla orgeln från 1896 ingick. Orgeln tillverkades av Håkanssons pianofabrik i Lund.</p> <p>På södra sida återupptäcktes en portal från 1200-talet som hade murats igen 1855 då sakristian revs och flyttades till korets norra sida. Ett utrymme bakom altaret med en liten fönsteröppning och rester av väggmålningar återupptäcktes. Målningarna var utförda av Olof Blomma omkring 1649.</p> <p>Kyrkan försågs med hängrännor och stuprör i koppar. En tillbyggnad mot tornets norra fasad som uppfördes i samband med ombyggnaden 1795-96 revs. Spår efter en slits för taket är idag synlig i putsen på tornets norrfasad.</p> <p>Västportalen ändrades och får en ny dörr. De medeltida taktstolarna i tornet förstärktes, tornet och långhuset försågs med nytt tak. En utjämnande skenvägg genomförd 1796 mellan långhus och kor avlägsnades och långhusets ursprungliga knut kan nu skönjas under ett av sydfasadens fönster. En trappa i vapenhuset som ledde upp i tornet revs och ersattes med en ny trappa från läktaren genom en nyupptagen muröppning i tornets östra vägg. Gammal spritputs avlägsnades från kyrkans fasad,</p>	ATA, KLM, Sv. Kyrkor

	nypputsning utfördes genom slamning som avfärgades i vitt. Fönstren i långhuset fick innerbågar.	
1976	Kyrkan skadades av en s.k. ljudbang som uppstod vid flygvapnets övningsflygning på låg höjd i området. Sprickor uppstod i byggnadens murverk dels på östra gaveln i stötfogen mellan det medeltida koret och den utvidgning som gjordes 1795 och dels över långhusets västligaste fönster på den norra sidan.	ATA, KLM
1989	En kyrkstuga uppfördes norr om kyrkobyggnaden. Denna ritades av Gunilla Morell och innehåller idag bl. a handikapptoilet.	KLM, Sv. Kyrkor
2001-2002	Kyrkan stängdes för mögelsanering, golv och bjälklag under läktarna bröts upp för sanering och ersattes delvis med nytt. Långhusets lackade golv slipades och behandlades endast med såpa. Golv och bjälklag i sakristian bröts upp och ersattes med ett nytt. Ett överstycke från den gamla altaruppsatsen från 1751 flyttades ut från sakristian till långhusets södra vägg. Överstycket konserverades.	KLM
2004	Tidigare golv bestående av spånskiva täckt med heltäckningsmatta ersattes med golv av massiv spontad furu. Konservatorsarbeten utfördes på altaruppsats, predikstol och orgelfasad. <i>Se vidare: Konserveringsrapport, Jönköpings läns museum 2002:2 KLM</i>	KLM
2006	Kyrkan stängdes åter på grund av luktproblem, utredning av fukt- och mögelproblem pågår.	KLM

2.4 Övergripande kulturhistorisk bedömning

En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan bör hela tiden vara föremål för omvärdering där nya aspekter, rön och fakta tillåts sätta sina avtryck. Denna bedömning bör därför inte ses som något statiskt utan kan komma att behöva revideras.

Generella värden

Alla kyrkor har generella värden och som alla andra kyrkor byggda före utgången av år 1939 skyddas Räpplinge kyrka genom Kulturminneslagen (SFS 1988:950). Lagskyddet är ett uttryck för att dessa kyrkor anses ha ett högt kulturhistoriskt värde. Det är inte enbart kvalitativa, estetiska eller historiska egenskaper som tillmäts värde, utan också symboliska och ickemateriella. Varje kyrka utgör ett lokalt kulturarv för sin bygd och är ofta bland de äldsta byggnaderna i socken. Kyrkorna har generella värden, d v s sådana som är gemensamma för alla kyrkor. I skriften "Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning av kyrkor", utgiven av Riksantikvarieämbetet, ges exempel på sådana värden och karaktärsdrag. Kyrkan och kyrkomiljön är karaktärs- skapande för bygden, ett landmärke och en orienteringspunkt i landskapet. Den är en symbol för trygghet, kontinuitet och förankring i tillvaron. Det lagliga skyddet omfattar

kyrkobyggnadens exteriör och interiör, dess inventarier samt kyrkogården med dess byggnader och fasta anordningar.

Allmän bakgrund

Öland har en betydligt högre andel ombyggda medeltidskyrkor än Småland. Dessa medeltida sockenkyrkor var i huvudsak uppförda på 1100-talet som enkla kyrkor med rektangulära långhus och absidiala kor i öster och byggdes under 1200-talets orostider om och befastes. Under de följande seklers krig kom kyrkorna att användas bl a som skydd och tillflykt för befolkningen. De återkommande krigen, vilka ända fram till 1700-talets början drabbade ölänningarna och deras kyrkor hårt, var huvudorsaken till att det ofta gick långsamt med kyrkornas återuppbyggnad. Underhållet fick stå tillbaka för återanskaffning av nödvändiga inventarier.

Redan under 1500- och 1600-talen blev dock folkökningen ett allt större problem som förvärrades under 1700-talet. För att kunna bereda plats för sin församling försågs därför många kyrkor med läktare under 1700-talet. När inte heller dessa förändringar räckte till stod man i en valsituation där man antingen var tvungen att bygga till eller bygga nytt.

Vid 1700-talets mitt var kyrkobeståndet i princip oförändrat sedan högmedeltiden och utgjordes av en brokig samling kombinerade kyrkor och sockenfästningar vilka även använts för profana ändamål och som säkra magasin. Att anpassa dessa trånga och dåligt underhållna byggnader för de växande församlingarnas behov var en mycket svår uppgift och det var oftare billigare att bygga nytt än att reparera och bygga till. Det kom dock i mycket få fall att röra sig om regelrätta nybyggnader. Vanligt blev istället att man sparade det medeltida tornet och västväggen vilka inkorporerades i de nya modernt utformade kyrkorna. Kombinationen av stabilare politiska och ekonomiska förhållanden och en stadigt växande folkmängd ledde, från början till mitten av 1800-talet till en kraftigt ökad kyrkobyggnadsverksamhet. En ökning som även skedde i landet i övrigt.

Före 1800 skedde endast om- och tillbyggnader och det var först efter sekelskiftet som även regelrätt nybyggnation företogs. De stabilare ekonomiska förhållandena kom i de öländska församlingarna inte att röra sig om något större välstånd varför den ovan beskrivna modellen med delvis nybyggda kyrkobyggnader förblev vanligare än nybyggnation i vanlig bemärkelse. Utformningen av de halvnya kyrkorna kom dock att starkt avvika från de tidigare varför man ändå kan betrakta dem som en sorts nybyggen.

Kyrkorna på Öland har formats av öns relativa fattigdom och isolering vilket sannolikt har bidragit till att ge öns självständiga och uppfinningsrika byggmästare utrymme att återanvända och ta tillvara så mycket som möjligt av de äldre kyrkorna. Denna sparsamhet har lett till att proportionsförhållandena ofta är långt ifrån den klassiska harmoni som förordas av Överintendentämbetet vid tiden. Tornen är ofta kraftiga i förhållande till långhuset, lanterninerna något överdimensionerade, fönstren på tornen gärna små, få och oregelbundet placerade. Närmast de nyklassicistiska idealen kommer de kyrkor på ön som byggdes på 1820-talet och framåt och uppfördes som helt nybyggda.

I de medeltida kyrkorna var klockorna från början placerade i tornen eller i takryttare. I slutet av medeltiden, då klockorna blev större och därmed tyngre, började man istället uppföra klockstaplar i trä på kyrkogårdarna. Dessa krävde mycket underhåll och var därför till bekymmer på det trädfattiga Öland. Den kungliga förordningen från 1759, med direktiv om sparsamhet på virke, förbjöd uppförandet av nya klockstaplar

och var orsaken till att även de medeltida kyrktornen på Öland undan för undan byggdes om. Ombyggnaden gjordes i de allra flesta fall genom att tornen försågs med en lanternin, varför lanterniner har kommit att kröna de flesta öländska torn, vare sig de är medeltida eller inte. De lanterniner som utarbetades av Överintendentämbetet var i allmänhet lätta och öppna och endast tänkta som prydnad. Då de öländska kyrkornas lanterniner skulle härbärgera två till tre klockor kom dessa med nödvändighet att bli betydligt bastantare. I Köping byggde Johan Petersson en helt ny kyrka 1805, efter ritningar av Jacob Wulf och honom själv 1799. Denna kyrkas robusta åttkantiga lanternin med sin halvsfäriska huv blev stilbildande på ön.

Några tidiga nyklassicistiska kyrkor byggdes med brutna tak, främst för att kunna återanvända de gamla kyrkornas takstolsvirke, men den vanligaste takformen under den nyklassicistiska perioden var det förhållandevis flacka sadeltaket. Vad gäller den övriga utformningen av de öländska kyrkorna kan sägas att de vid 1800-talets ny- och ombyggnader med några få sena undantag fick ett rektangulärt kyrkorum med utbyggd sakristia vid korets östgavel och ett västtorn som i de flesta fall övertogs från den föregående kyrkan. Utmärkande för den vanligen enkla exteriören blev bl.a. den markerade och på den södra långsidan centralt placerade sydingången.

Kyrkomiljön

Samspelet mellan förutsättningarna i naturlandskapet och bebyggelsens och kyrkornas lokalisering är på Öland mycket tydlig. Den långstäckta ön präglas av den östra och västra landborgen som i nord-sydlig riktning löper genom det flacka landskapet och till vilka öns huvudvägar och mesta bebyggelse är lokaliserad. Kyrkorna utefter den östra landborgen utgör också vanligen en del av de karaktäristiska och ofta välbevarade radbymiljöerna. Få kyrkor är lokaliserade till kalkplatån, in mot det mellanliggande alvaret eller mittlandsskogen.

Långlöts kyrka ligger vid den västra landborgen på öns norra del och är placerad i ett väggors. Den är belägen vid norra delen av ett gravfält som använts från 200-300-talen f Kr fram till 1000-talets slut. Kyrkan ligger inte "mitt i byn" utan är uppförd halvvägs mellan Folkeslunda och Långlöts byar. Trots detta är kyrkan del av ett mindre sockencentrum bestående av kyrka, kyrkogård, folkskola och prästgård.

Den f.d. prästgården belägen söder om kyrkan bör särskilt nämnas. Den nuvarande mangårdsbyggnaden är uppförd 1839 och bildar med ett intilliggande mangårdsbyggnad i skiftesverk och med ekonomibygnader en välbevarad prästgårdsmiljö i flera generationer. Gården har tidigare varit kringbyggd med ekonomibygnader uppförda i sten längs med vägen, vilka revs 1907.

Kyrkobyggnaden

Bakgrund

Den skepnad som Långlöts kyrka uppvisar i dag är främst resultatet av den stora ombyggnaden 1795-96 som leddes av Henrik Wermelin, den mest anlitade byggmästaren på Öland under 1700-talet. De flesta av Ölands medeltida kyrkor blev på grund av växande församlingar ombyggda kring denna tid. Speciellt för Långlöts kyrka är att tornet från 1200-talet har bevarat sin medeltida karaktär. Detta manifesterar sig i bl a genom att det fått behålla sitt tvärställda sadeltak och sina rundbågade ljudgluggar. Detta är karaktäristiskt för Långlöts kyrka då de flesta av

Ölands kyrktorn under den nyklassicistiska perioden kring 1800 försågs med lanterniner. Då kyrkan byggdes om 1795 ersatte den en medeltida och i flera omgångar tillbyggd klövsadelkyrka vars äldsta delar härrörde från tidigt 1100-tal. Det västra tornet, den västra gaveln, södra långhusväggen och delar av östtornet införlivades i den nya kyrkan. Långhuset breddades genom att en ny nordmur anlades vilket gav långhuset en asymmetrisk placering i förhållande till tornet. 1855 uppfördes en ny sakristia norr om koret vilken ersatte den södra sakristian uppförd 1795.

Exteriör

I huvuddrag är den kyrka vi ser idag ett resultat av 1795 års ombyggnad. Kyrkobyggnaden bär tydliga nyklassicistiska drag såsom ett vitkalkat långhus med symmetriskt placerade rundbågade fönster i norra, södra och östra fasaderna. Långhuset är täckt med ett flackt sadeltak och har ett rakt avslutat kor. Kyrkan är uppförd på en sluttning vilket innebär att dess västra ände ligger 1 ½ m högre än den östra. Utjämningsarbeten på kyrkogården har bidragit till att höjdskillnaderna i dag inte är så tydliga. Vid ombyggnaden 1795 användes resterna från norra muren som fyllnadsmassor i kyrkan vilket jämnade ut nivåskillnaderna i dess golv.

I övrigt är kyrkans medeltida drag förhållandevis tydliga. Det medeltida tornet är uppfört med sadeltak och karaktäristiska trekantsgavlar. Klockvåningen har romanska rundbågade ljudgluggar försedda med mittkolonetter. Långhusets fasad bär också flera spår från den medeltida kyrkans utformning. Exempelvis syns den ursprungliga kyrkans sydvästra hörn som en skarv i muren på kyrkans södra fasad bredvid det mittersta fönstret. Det f.d. långhusets bredd går också att utläsa som en murfog i kyrkans östra fasad. Vid renoveringen av kyrkan 1969-70 knackades all gammal spritputs ner vilket frilade flera medeltida fönstergluggar och även den äldre ingången mellan den södra sakristian och koret som i dag är återställd och försedd med en dörr av ek. Den tidigare spritputsen ersattes av en tunnare slamning. Detta har medfört att många av långhusets medeltida fönsteröppningar kan nu skönjas i muren.

Som tidigare nämnts har kyrkan varit en s.k. klövsadelskyrka. Kyrkans sydöstra hörn består av rester från ett torn. Mellan de båda tornen var en profan vindsvåning uppförd över långhuset och koret. Avtryck från profanvåningens tak var tydligt på tornets östra fasad före omputsningen 1969. Vid denna renovering lades kyrkans samtliga tak om med enkupigt lertegel. Den södra fasaden har genom olika om- och tillbyggnader kommit att få olika nivåer. För detta kompenseras taklistens varierande bredd vilket bidrar till ett mer harmoniskt intryck av det skiftande fasadlivet. Tornets västra gavelpets pryds av ett kors i smidesjärn från 1726 och i öster av en flöjel i form av en tupp från 1796.

Sakristierna i de nyklassicistiska kyrkorna på ön byggdes i de flesta fall utan direkt igång, även om ritningarna från Överintendentämbetet visade sådana, ett särdrag som kommer sig av öns starka medeltida tradition. Under 1800-talet började dock entréer till sakristierna tas upp och en av de första gjordes 1864 till kyrkan i Algutsrum. Denna typ av ombyggnad har fortsatt ända in i vår tid vilket medfört att alla yngre sakristior på ön har direkt ingång. Sakristian i Långlöt är på sätt och vis en pionjär i denna tradition då den vid nyanläggningen 1855 fick direkt ingång.

Från ombyggnaden 1795, som skulle ge kyrkan dess nuvarande karaktär är det mesta sig likt. En del smärre ändringar har gjorts. Exempelvis har de nyklassicistiska dragen förstärkts med en centralt placerad sydportal som anlades så sent som 1892.

Denna ersatte då Håkan Tannas sydportal från 1200-talet som omgestaltades till ett nytt fönster vilket bidrog till nyklassicismens symmetriska formspråk. Vid platsen för den nyanlagda portalen fanns ett rundbågigt fönster vars rest idag utgörs av en lunettfönster över porten vilket också förstärker långhusets nyklassicistiska drag då det är ett av nyklassicismens vanligaste motiv.

De renoveringar och ändringar som gjordes under 1800-talet förstärkt kyrkans nyklassicistiskt drag. Vad gäller renoveringar som genomförts under 1900-talets senare hälft har dessa mest förtydligat kyrkans medeltida historia. Exempelvis har den senast anlagda putsen vid renoveringen 1969 bidragit till att fogar från de medeltida fönsteröppningarna nu är avläsbara i långhusets syd- och östfasad. Ett annat exempel är den 1795 års uppförda bod som sammanbyggdes med tornets norra fasad. Denna revs 1969 för att förtydliga det medeltida tornet.

Färgsättning på fönster och dörrar har också skiftat under tid. Före 1938 års renovering var fönsterbågar och dörröppningar vita eller mycket ljust bemålade. Efter 1969 års renovering var samtliga fönster och sydportalens dörrar brunmålade. Dagens färgsättning av fönstren är utförd i ljus brungrå kulör och sydportalens dörrar är målade i grått och gråbrunt.

Sammanfattningsvis kan konstateras att Långlöts kyrka tydligt ansluter till de nyklassicistiska stilidealen som var gällande kring sekelskiftet 1800. Exempel på detta är byggnadens slätputsade fasad, att huvudingången är anlagd i väster och att långhuset är uppfört med flackt sadeltak. Andra nyklassicistiska yttringar är långhusets stora rundbågade fönster, symmetriskt placerade i långhusets fasader. Östfasadens raka avslut hör också till stilepokens tradition. Nämnas bör också tornets förskjutning till långhuset som är vanligt förekommande på Öland i kyrkor som byggs om vid denna tid. Speciellt för Långlöts kyrka är att byggnadens medeltida drag är förhållandevis tydliga. Det medeltida tornet har fått behålla sitt snedställda sadeltak och rundbågade ljudgluggar försedda med kolonetter. Den senare anlagda sakristians utformning är tydligt kopplad till nyklassicismens stilideal medan dess placering följer den medeltida traditionen.

Interiör

Interiörerna i Ölands nyklassicistiska kyrkor har i allmänhet såsom i Långlöt kyrka tunnvalvt trätak, många gånger är de dock flackare än de framställdes på Överintendentämbetets ritningar där de ofta var i det närmaste halvcirkelformade. Den i exteriören beskrivna utformningen av den östra gaveln med två stora fönster brett isär, bildar utgångspunkt även för den interiöra utformningen. Den östra korväggens utformning kombinerar det rakt avslutade korets möjlighet att understryka kyrkorummets salskaraktär och fungera som skärm, idealisk för stora altaruppsatser, målningar och samgestaltningar mellan fönster och altardekorationer, med absidkorets ljusinsläpp. I Långlöts kyrka har denna möjlighet utnyttjats genom den stora altaruppsatsen som är påfallande välanpassad till takets höjd och utformning.

Det vanligaste golvtäckningsmaterialet i de nyklassicistiska kyrkorna på Öland var kalksten så är dock inte fallet i Långlöts kyrka. Golvet i Långlöts kyrka är idag täckt av ett trägolv av furu som delvis är inlagt 2002. Det ursprungliga golvet i trä från 1795 finns bevarat under det nuvarande.

I kyrkorna som byggdes under 1700- och 1800-talet då församlingarna växte och det gällde att utnyttja utrymmet maximalt var ofta bänkinredningen ordnad i fyra slutna kvarter byggda ända ut till väggarna och in under läktaren. Av samma anledning var

korbankar ett typiskt inslag i dessa kyrkor. Bänkfronterna var ofta försedda med en enkel snidad eller målad dekor i spegelfälten, i den tidiga fasen ofta med blommotiv och i den senare med klassicerande motiv.

Den altarprydnad som var mest allmän i det nyklassicistiska kyrkorummet i Småland var ett altarkors, vanligen med skulpterad törnekrona och svepduk. På Öland, där inredningarna i allmänhet tillkom senare, är få altarkors kända och altartavlan är istället den vanliga altarprydnaden. Få öländska kyrkor hade dock råd att i ett sammanhang skaffa all inredning varför altarprydnad och annan inredning från den äldre kyrkan många gånger flyttades över till den nya. Denna inredning, ofta från 1600- och 1700-talen, sökte man med enkla medel som målad dekor och tillägg eller ändringar av skulptur anpassa till det nya kyrkorummet. I mitten av 1800-talet kom dock många av de äldre altaruppsatserna och predikstolarna att bytas ut, men delar av de äldre arbetena inarbetades då gärna i de nya. I Långlöts kyrka behölls både predikstol och inledningsvis även altaruppsatsen. Den senare byttes 1845 ut mot dagens som fram till 1969 var försedd med skulpturer från den gamla altaruppsatsen. Dessa skulpturer pryder nu långhuset och korets väggar.

Färgsättningen av kyrkorummen var under hela nyklassicismen mycket enhetlig. Pärlgrått med accenter i guld var den absolut vanligaste färgsättningen, ett gustavianskt ideal som användes flitigt i kyrkorna. Detta trots att Överintendent-ämbetet sällan kommenterade färgsättning i sina ritningar varför orsaken till den påfallande enhetliga färgsättningen får sökas på annat håll. Exempel finns på att biskoparna vid sina visitationer rekommenderade en viss färgsättning men till stor del får nog tidens smak ses som den viktigaste faktorn. När det gäller färgsättning var under nyklassicismens första fas olika mättade nyanser av blått, gärna som marmorerade partier, vanliga. Inslag av blått är särskilt vanligt på Öland och kombinationen ljusblått och vitt i inredningen omnämns i flera fall både under 1700- och i början av 1800-talet, då valven gärna gjordes svagt blå. Framåt 1850-talet var grått - vitt – guld, fortfarande vanligt men man började vid renoveringarna försöka ge det nyklassicistiska kyrkorummet en varmare och mer ombonad atmosfär. Detta uppnåddes bl.a. genom marmorering av inredningen i dova färger och ekådring av bänkinredningen. De ofta enfärgade väggytorna försågs gärna med dekormönstring eller kvadermålning. I Långlöts kyrka skedde dessa förändringar förhållandevis sent. 1892 fick kyrkans innerväggar en rödgrå färg med gråvita ramar omkring fönstren. Kyrkans bänkar, läktartrappor och innerdörrar målades med ekådring och läktarbröstning och altarring fick en färgsättning i mörkbrunt, vit, blågrått och guld. Vid denna renovering försågs kyrkan med nytt golv som lades över det gamla från 1795. Korets golvnivå anlades ett halvt steg högre än långhusgolvet.

Till sekelskiftets renoveringar hörde inte sällan installation av den första generationens värmesystem i kyrkorna, ofta i form av ett par mycket stora kaminer vilka under 1900-talet successivt kom att bytas mot modernare system med vatten- och elburen värme.

Kring år 1920 började man vända sig mot sekelskiftets ideal och föredrog åter en stramare diskretare dekor i ljusa dämpade färger. Förutom detta innebar denna tids renoveringar ofta även rent tekniska och praktiska åtgärder som byte av värmesystem och ordnande av vindfång vid entréer. Bänkarna gjordes gärna bekvämare och koren utvidgades, vilket i sin tur medförde att delar av bänkinredningen togs bort.

Både den diskreta färgsättningen och de tekniska och praktiska åtgärderna som nämnts ovan genomfördes i Långlöts kyrka vid renoveringen 1938. Bl. a. fick fönsterbågarna sitt nuvarande utseende och är sedan 1969 försedda med

innerbågar. Vid installationen av ny värmeanläggning anlades ett pannrum under sakristian. Kyrkorummets väggar vitkalkades och fick en övervägande ljusgrå färghållning med små accenter i blått och guld. Taket var sedan 1892 bemålat med grå och vita fält, dekormålning i brunt, och ljusbruna ramar med vegetativa hörnornament. Dessa avlägsnades vid 1938 års renovering då även en draperimålning bakom predikstolen togs bort.

Från 1960-talet var det vanligt att ommöbleringarna i kyrkorummen fortsatte genom ökning av korpartierna för att få plats med kör och kororgel. En annan typ av ommöblering som blev vanlig från 1960-talet var läktarunderbyggnader för toaletter, kapprum andaktsrum etc. Detta medförde i sin tur att antalet bänkar minskade ytterligare. På Öland har dock de underbyggnader som utförts i stor utsträckning gjorts grundare än de gjorts på andra ställen. I Långlöts kyrka avlägsnades vid renoveringen på 1960-talet ett par bänkar framme i koret och under läktaren och den södra läktartrappan avlägsnades för att kören skulle få bättre plats. I övrigt innebar 1969 års renovering främst att äldre spår blev kända och togs fram. Tydligast av detta är den upptagna korportalen ursprungligen utförd på 1200-talet som förbindelse till den dåvarande sakristian. Omfattande utgrävningar i kyrkans golv och kor gav också nya upptäckter exempelvis återfanns en del av ett resealtare invid korportalen och en prästgrav i korgolvet. Utrymmet under korgolvet och bakom altaret är idag tillgängligt genom en lucka i altaret. Mycket blev känt eftersom den stora renoveringen även innebar omfattande undersökningar.

Vapenhuset har också genomgått förändringar efter 1795, bland annat har en äldre torntrappa tagits bort. Denna har ersatts av en ny trappa från läktaren genom en nyupptagen öppning i den östra tornmuren. Vapenhuset har för övrigt en ålderdomlig karaktär med två medeltida fönsteröppningar i södermuren och ett traditionellt golv av klaksten. Golvet på läktarens södra sida är omlagt och ligger nu högre än tidigare. Troligen finns den ursprungliga gradängen kvar under dagens golv. Detta får följden att läktarbröstningen upplevs mycket låg då man står när den. Bänkinredning i gradäng finns kvar på läktarens norra sida. Från kyrkorummet till läktaren leder idag en trappa vars bröstning fick sin utformning vid 1938 års renovering.

Sammanfattningsvis kan sägas att kyrkorummet i Långlöt representerar flera olika tidsskikt vilka tillsammans bidrar till kyrkans kulturhistoriska värde. Kyrkorummet är dock främst ett uttryck för de nyklassicistiska stilidealerna. Stilepoken manifesterar sig i det tunnvalvda taket, den stora läktaren i väster, de rundbågiga fönstren, utformningen av orgelfasaden, bänkinredningen och altarringen. Tydligast framstår den praktfulla altaruppsatsen var högresta gestalt flankeras av ljusinsläppet från två rundbågade fönster i korets östra del. I övrigt konstitueras andra stilepoker främst av lösa föremål såsom dopfunten från 1668 framme i koret och skulpturer och överstycke från den gamla altaruppsatsen, skapad 1751, som nu finns uppsatta på väggarna. Det faktum att predikstolen från 1763 finns bevarad är ett särdrag då många församlingar valde att införskaffa nya predikstolar vid eller strax efter ombyggnader av detta slag. Den vid 1969 framtagna portalen, i södra sidan av koret, får representera både den medeltida traditionen och det under andra halvan av 1900-talet tilltagande intresse för äldre tiders spår. Vid 1969 års renovering togs flertalet bänkrader bort både under läktaren och i koret, en vanlig åtgärd vid senare delen av 1900-talet. Långlöts kyrka besitter ett förhållandevis enhetligt och harmoniskt kyrkorum som möjliggör betraktarens förståelse för kyrkans långa historia.

Inventarier

Trots härjningarna på ön under de från medeltiden fram till 1700-talets början återkommande krigen återstår en hel del gamla inventarier och inredningsdetaljer som fortfarande utgör viktiga inslag i interiörerna. Medeltida träskulpturer återfinns framförallt på mellersta och norra Öland och över hela ön finns kalkstensdopfuntar, så väl från medeltiden (de flesta från Gotland) som från 1600-talet. Några predikstolar är också bevarade, den äldsta från 1596.

På kyrkorummets södra vägg hänger ett nyligen konserverat överstycke till den gamla altaruppsatsen från 1751 utförd av Anders Dahlström. Före konserveringsåtgärderna hängde överstycket i sakristian men har i samband med kyrkans återöppnande 2002 hängts upp i kyrkorummet. På väggarna återfinns också skulpturer som tidigare tillhört samma altaruppsats och som fram till 1969 även utgjorde en del av den befintliga altaruppsatsen från 1845. Bland annat finns Kristus på korset omgiven av jungfru Maria och Johannes evangelisten. På kyrkorummets norra vägg hänger skulpturerna Lagen i Moses gestalt och Johannes Döparen. Kyrkans inventarier och det sätt på vilket de idag åskådliggörs följer väl den lokala traditionen och är följden av för Öland vanliga händelser. De medeltida föremålen inskränker sig till en madonnaskulptur i trä och en dopfunt av kalksten, troligen från Gotland. Det faktum att delar av den gamla altaruppsatsen tagits tillvara, tidigare som en del i den nya altaruppsatsen och nu som fristående utsmyckningar längs koret och långhusets väggar, följer väl traditionen i de Öländska kyrkorna. Sparsamheten i kyrkans utsmyckning är bl a orsakad av en påfallande sen plundring av kyrkan år 1677.

2.5 Källförteckning

ATA Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet.

KLM Kalmar läns museums arkiv.

R Boström, Sveriges kyrkor Öland, Långlöts kyrkor, Almqvist & Wiksell, Stockholm 1973.

Kyrkobyggnader byggnadsperioden 1760-1860 del 2 Småland och Öland. Riksantikvarieämbetet och kungl. Vitterhets- och Historieakademien, Stockholm 1993.

Öland landskapets kyrkor red. Ullén Maria. Universiteten i Stockholm, Umeå och Uppsala samt Riksantikvarieämbetet 2003.

Långlöts kyrka en kyrkofolder, R Boström.

Ölands- perspektiv, Ölands hembygdsförbund, Kalmar 1994